

признається не творцем Всесенної (хоча би соціальної), но об'єктом впливу об'єктивних, безличностних економічних, політичних і других сил. Многомерність і динамізм суб'єкта права формують таку його характеристику як релятивність, или принципіальну амбівалентність. Це стосується як оцінки властивостей особистості, так і результатів її діяльності. Плюралізм цінностей не дозволяє однозначно оцінити какое би то ни було, в тому числі юридически значиме, діяння людини. Не випадково Е. Гідденс вважає ціннісний релятивізм одним з найважливіших ознак «пізнього модерну» Giddens [2, с. 253]. Дійсно, сучасна антропологічна ситуація, виражаючися в симуляції соціальних структур, дезорієнтації, втратності людини і всього суспільства, в хаотических реакціях на наслідки фінансових кризисів, свідчать про одне очевидне факт — з розумінням сучасного людини відбуваються серйозні зміни, результатом яких для юридическої науки повинно стати розв'язання класического суб'єкта права.

#### ***Список использованных источников***

1. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Харьков : Фолио. – 1999. – 559 с.
2. A. Beyond Left and Right : The Future of Radical Politics / A. Giddens. – Cambridge : Polity Press, 1994. – 267 с.
3. Леви-Стросс К. Структурная антропология, 2001. – 512 с.

#### ***ЗАВАЛЬНЮК В. В.***

Національний університет «Одеська юридична академія»,  
перший віце-президент, ректор, професор, заслужений юрист України

#### **АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ПРАВА**

Багатоаспектність в дослідженні ефективності норм права передбачає необхідність розгляду права не лише не тільки як системи правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою, скільки як форми духовного існування людського суспільства. На жаль, в багатьох наукових працях формування і розвиток права відриваються від його творця — людини, її світогляду, її вищих основоположних духовних, психологічних принципів.

Дослідження ефективності норм права повинне базуватися на тезі, що творцем права є людина, а не тільки економічні або політичні обставини суспільного життя. Право в своєму розвитку залежить зрештою від природи та сутності людини як біосоціодуховної істоти. Правове

регулювання потребує того, щоб бути зрозумілим в антропогенному, психологічному вимірі. Це дозволяє зробити спробу вийти з тієї системи координат, яка орієнтована в основному на технічну досконалість, логічну спроможність, раціоналізм офіційних державно-правових інститутів, їх відповідність економічним, політичним та іншим соціальним інтересам.

Не можна не погодитися з В. А. Бачиніним в тому, що психологічна детермінація законослухняної поведінки є набагато глибшою і дійовішою імперативів державної влади. Правові емоції через свою давність і укоріненість в людській психіці дозволяють людям мати безпомилкові інтуїтивні уявлення про справедливість як ключову категорію права. Тому психологічні розробки мають важливе значення при аналізі проблем мотивації правової поведінки особистості [1, с. 36].

Процеси правотворчості, правореалізації, тлумачення є свідомими процесами, процесами духовного життя і духовної творчості. У цьому плані можна стверджувати, що все суспільне життя носить свідомий характер на відміну від інстинктивної діяльності тварин. Як відзначав С. Л. Франк, «проблема природи і сенсу суспільного життя є, очевидно, часткою, і притому, як це ясно само собою, дуже істотною часткою, проблеми природи і сенсу людського життя взагалі — проблеми людської самосвідомості» [2, с. 244].

Дослідження ефективності правових норм і чинників, що впливають на цю ефективність, є невіддільним від аналізу природи людини, її основоположних властивостей і принципів. Як відомо, проблема природи, суті людини є однією з «крізних» для філософії, зокрема філософії права. Мало хто буде заперечувати, що велика частка негараздів, від яких страждає сучасне людство, є прямим результатом стресів, суперечностей і конфліктів, характерних для цивілізації і складної моделі буття.

Право, яке виникло і продовжує існувати як результат цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів — індивідів, груп і великих співтовариств — замикається своїми функціями, змістом, структурою на людину. Ні суспільство, ні право не можна зрозуміти, якщо не намагатися поглянути на них крізь призму людської природи і суті. Право — це дзеркало людської природи. У ній є все те, що є в людині — раціональне та ірраціональне, піднесене і низовинне, соціальне і духовне тощо.

При аналізі ефективності норм права не можна забувати про те, що право зв'язане каузальними залежностями і з соціумом, і з людиною. У природі останнього неодмінно мають бути присутніми початкові праформи, первофеномени або архітипи тих нормативно-ціннісних конструкцій, які зумовлюють його морально-правову поведінку. Якби соціально-правові норми були абсолютно чужі людській природі, вони ніколи не змогли б закріпитися в антропосоціосфері.

Усі соціальні інститути (у тому числі і право) впливають з недосконалості природи людини. Саме соціальні інститути забезпечують

розподіл права і обов'язків, соціокультурну ідентичність і гарантують тим самим стабільність суспільства. Єдиним критерієм їх оптимальності є самозбереження соціуму [3, с. 12–13]. Подібно до людини, здатної одночасно і до адаптативних, і до трансгресивних акцій, право теж рівним чином і адаптативно, і трансгресивно. Воно прагне пристосувати один до одного соціум і особу, державу і громадянина. Його новаторські нормотворчі, законотворчі зусилля спрямовані за межі існуючих правових стереотипів, в перспективи соціальності, що розвивається. Тобто, нормотворчість є не що інше, як духовна, творча трансгресія права.

Слід погодитися з тим, що у правовій системі є своя внутрішня енергетика і ритміка функціонування. І все це тому, що за нею стоять люди, що переносять на все, що вони створюють, риси і ознаки свого образу і подібності. Однією з таких головних сутнісних рис є трансгресивність. Здатність людини переступати межу звичного або дозволеного подвійна і має як позитивний, так і негативний вимір. З одного боку, це бажання і готовність спрямовуватися за межі відомого до незвіданого, відкривати нове, створювати щось, раніше не бачене, чого немає в природі... Але та ж трансгресивність здатна породжувати негативні соціальні наслідки. Як схильність до порушення існуючих норм, до того, щоб їх «переступити», вона може виявлятися в здійсненні аморальних і протиправних дій [1, с. 31].

Отже, дослідження ефективності норм права повинне виходити з необхідності їх відповідності не лише суспільним закономірностям, матеріальним умовам соціального життя, але й природі, суті людини, основоположним людським якостям та запитам, психологічним очікуванням та ідеалам. Антропологічний аспект ефективності правових норм ще потребує уваги науковців.

### *Список використаних джерел*

1. Бачинин В. А. Антропосоциологические проблемы права: методология и эмпирия // Правоведение. – 2001. – № 3. – С. 29– 37.
2. Франк С. Л. Духовные основы общества: Введение в социальную философию / С. Л. Франк. – М.: Республика, 1992. – 511 с.
3. Честнов И. Л. Правопонимание в эпоху постмодерна / И. Л. Честнов // Правоведение. – 2002. – № 2. – С. 4– 16.